

УДК 330.33.012.4:620.9

Кологривов Я. І.*Національний технічний університет України "КПІ"***СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ЕНЕРГЕТИКИ:
ЦИКЛІЧНІСТЬ РОЗВИТКУ ТА ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ****СТРАТЕГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ ЭНЕРГЕТИКИ:
ЦИКЛИЧНОСТЬ РАЗВИТИЯ И ЖИЗНЕННЫЙ ЦИКЛ****STRATEGICAL DEVELOPMENT OF ENERGY ENTERPRISES: CUCCLICAL
DEVELOPMENT AND LIFE CYCLE**

У статті окреслено процес, підходи та вимоги до реалізації концепції стратегічного управління підприємством. Надано характеристику особливостям процесу стратегічного планування. Запропоновано здійснювати науковий пошук у зрізі таких трьох складових як «термін технологічного розриву», «величину технологічного розриву» та «життєвого циклу товару». Проаналізовано структуру життєвого циклу виробу за міжнародним стандартом ISO 9000. Запропоновано розглядати можливість розвитку концепції життєвого циклу товару з позицій циклічності економічного розвитку. Зазначені особливості функціонування енергопідприємств з огляду розвитку технології альтернативної, нетрадиційної чи «зеленої» енергетики. Виокремлено й актуалізовано питання формування та реалізації стратегії розвитку підприємств енергетики як важливого фактора підвищення рівня енергетичної безпеки. Запропоновано здійснювати процес реалізації стратегій в енергетичній сфері як диверсифікованого розвитку з врахуванням циклічності економічних процесів.

Ключові слова: циклічність, життєвий цикл, стратегія, енергетика, стратегічне планування

В статье обозначены процесс, подходы и требования к реализации концепции стратегического управления предприятием. Охарактеризованы особенности процесса стратегического планирования. Предложено осуществлять научный поиск в срезе следующих трех составляющих, таких как «срок технологического разрыва», «величина технологического разрыва» и «жизненный цикл товара». Проанализирована структура жизненного цикла изделия по международному стандарту ISO 9000. Предложено рассматривать возможность развития концепции жизненного цикла товара с позиций цикличности экономического развития. Указаны особенности функционирования энергопредприятий, учитывая развития технологии альтернативной нетрадиционной или «зеленой» энергетик. Выделен и актуализирован вопрос формирования и реализации стратегии развития предприятий энергетики как важного фактора повышения уровня энергетической безопасности. Предложено осуществлять процесс реализации стратегий в энергетической сфере как диверсифицированного развития с учетом цикличности экономических процессов.

Ключевые слова: цикличность, жизненный цикл, стратегия, энергетика, стратегическое планирование

The article outlines the process, approaches, and requirements for implementing the concept of strategic management. First, we characterize strategic planning process. We further offer to conduct scientific research in the three following areas: “technological gap”, “size of the technological gap” and “product life cycle”. Furthermore, we analyze the structure of product life cycle according to international standard ISO 9000. We apply concept of cyclical economic development when we analyze product life cycle. As follows, we review the functionality features of energy enterprises using alternative, non-traditional, and “green” energies. Later we determine the importance of implementing the strategy of developing energy enterprises to enhance energy security. We will try to develop a concept of product life cycle in cyclical economy within categories and definitions of strategic enterprise management. Finally, we outline strategies needed to develop energy space as a diversity strategy in cyclical economy.

Keywords: cycles, productlifecycle, energyenterprises, strategicplanning

Вступ. Формування та реалізація стратегій є однією з основних завдань стратегічного управління. Стратегічне управління за своєю суттю містить реалізацію концепції, в якій поєднуються системний, цільовий та інтегральний підходи до виробничо-комерційної діяльності підприємств, що дозволяє установлювати, насамперед, довгострокові цілі розвитку з урахуванням наявних можливостей та приводити їх до відповідності шляхом розроблення та реалізації саме стратегій. До вимог функціонування системи стратегічного управління належать: забезпечення цілісності підсистем стратегічного управління, планування стратегічних змін та реалізація стратегій, узгодженість між планом стратегічних змін та поточним управлінням. Заслужовують на увагу вітчизняні розробки у цій сфері, а саме [1, с. 351 – 357; 2, с. 91 – 95].

Визначальне місце у системі стратегічного управління посідає стратегічне планування. Процес стратегічного планування являє собою реалізацію у довгостроковій перспективі набору певних дій та рішень. Такі дії призводять, як правило, до розробки специфічних стратегій, які призначені для того, щоб досягти певних (поставлених) цілей. Отже, для того, щоб проаналізувати сутність, види та рівні стратегій, необхідно дослідити теоретичні засади стратегічного планування та управління з огляду стадій життєвого циклу. Саме тому зазначене є актуальним.

На сьогодні в науковій літературі існують різні підходи до визначення стадій життєвого циклу підприємства, починаючи ще з роботи [3]. Зокрема, автор [4, с. 374] зазначає, що «життєвий цикл підприємства» – це період часу від початку діяльності підприємства до припинення його існування або оновлення на нових засадах. С. В. Корягіна вважає, що «життєвий цикл підприємства – це сукупність стадій, які утворюють закінчене коло розвитку протягом певного відрізка еволюції підприємства, після якого його цінності і напрями діяльності можуть принципово змінюватися» [5, с. 26]. На думку автора, життєвий цикл підприємства вказує на циклічність його розвитку та

проходження певних стадій (етапів), які відображають характер виробничо-комерційної діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є формування системи стратегічного розвитку підприємств енергетики на основі елементів циклічності та засад концепції життєвого циклу. Для зазначеного доцільним є наступне: розробити стратегію розвитку підприємств на основі результатів дослідження теоретичних засад та практики підприємницької діяльності на основі поєднання теорії циклічності розвитку з концепцією життєвого циклу в стратегії розвитку підприємств енергетики; запропонувати науковий доробок для практичної реалізації для підприємств енергетики: галузі, яка на сьогодні швидкими темпами розвиває альтернативну, нетрадиційну та «зелену» складові енергетики. Науковою проблемою є дослідження дещо розрізнених концепцій життєвого циклу та циклічності розвитку у науковому середовищі.

Методологія. Теоретико-методичну основу дослідження забезпечує системний та комплексний підходи до аналізу динамічних процесів на значних проміжках часу на мікро- та макрорівні. Методологічну основу становлять концептуальні положення циклічності розвитку та концепції життєвого циклу виробу (товару, підприємства тощо). У статті використано теоретичні розробки провідних іноземних та вітчизняних вчених.

Результати дослідження. Особливістю стратегічного управління є те, що воно має забезпечити досягнення стратегічних цілей та збереження організацією оптимальної позиції у зовнішньому середовищі. Для цього організація має визначати пріоритетні цілі та розробляти відповідні орієнтири використання своїх можливостей. Стратегічні цілі визначають, у свою чергу, відповідні стратегічні завдання та альтернативні шляхи їх досягнення.

Визначальне місце у системі стратегічного управління підприємства посідають процеси стратегічного планування. А сам процес стратегічного планування являє собою реалізацію у часі набору певних дій та рішень. Такі дії призводять, як правило, до розробки специфічних стратегій, які призначені для того, щоб досягти певних (поставлених) цілей.

Розгляд динаміки будь-яких показників на значному періоді часу (саме з позицій стратегічного управління) потребує врахування низки факторів, що впливають на ту чи іншу тенденцію. Стосовно рівня наукоємності, то в [6, с. 29] запропоновано враховувати окремо такі поняття як «термін технологічного розриву» та «величину технологічного розриву». Проте доцільним є пов'язувати такі динамічні процеси з поняттям «життєвого циклу» товару, підприємства, технології, галузі тощо. Можна висунути гіпотезу, що термін технологічного розриву пов'язаний з етапами цього циклу, а величина саме технологічного розриву підпорядковується спіралеподібному розвитку, тобто пов'язано з циклічними процесами (рис. 1).

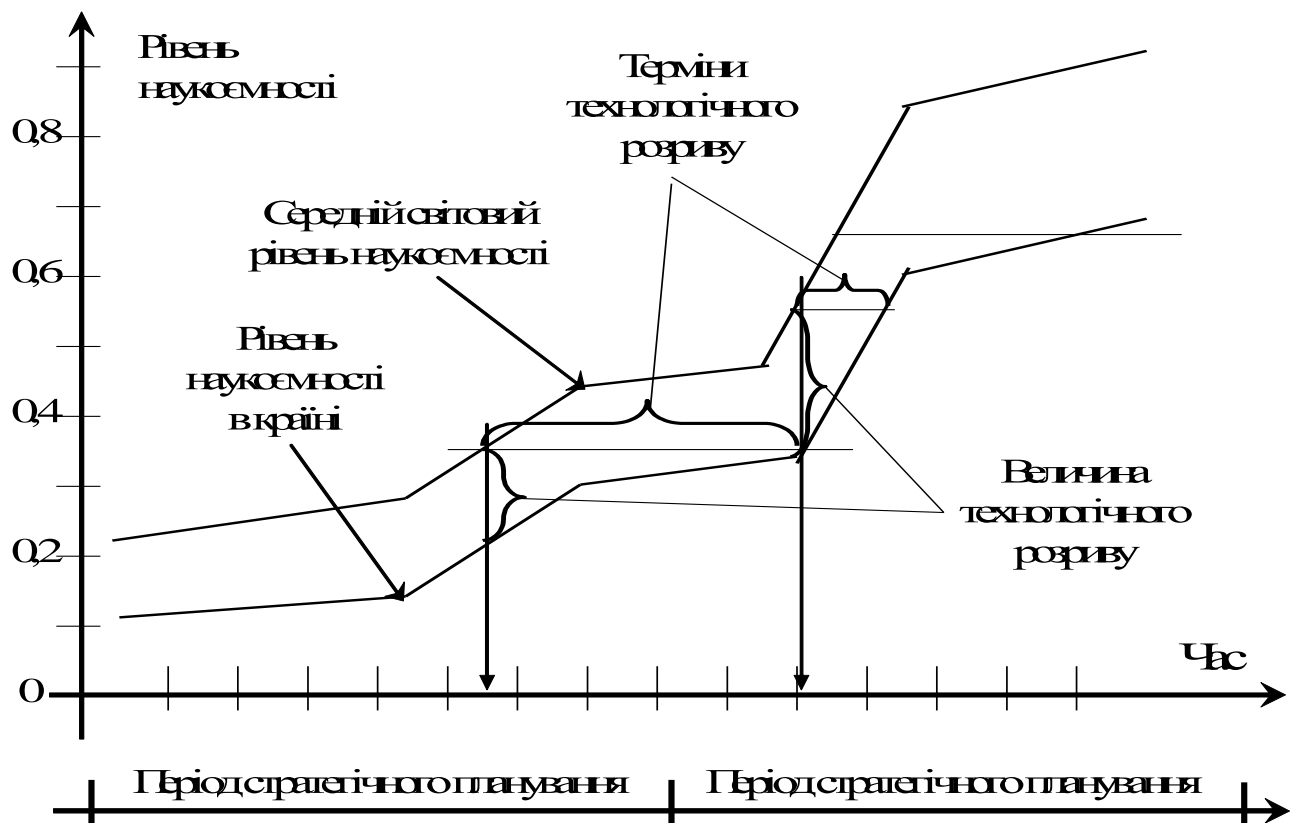

Рис. 1. Модель врахування величини та терміну технологічного розриву з огляду на періоди стратегічного планування (розроблено автором на основі [6])

Дослідження категоріального апарату саме терміну та величини технологічного розриву важливо поєднувати не тільки з певними етапами життєвого циклу на цій шкалі часу, а й простежувати розвиток тих чи інших нововведень. До того ж актуальним є розгляд періоду, який безпосередньо використовується у інструментарії стратегічного планування. Так, термін і величина – це змінні, які можуть значно залежати від впливу значної кількості факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємства. А «період стратегічного планування» є прерогатива вищого керівництва, тобто у нашому випадку суб'єктивного фактора. Саме керівник вирішує те, на який горизонт має розроблятися стратегічний план. До того ж, об'єктивно і значною мірою цей період (горизонт) досить суттєво залежить від специфіки галузі, у якій функціонує підприємство. Тобто у суперечність вступають об'єктивні передумови та суб'єктивний чинник. Отже це породжує проблемну ситуацію і окреслює область теоретичних досліджень.

Ця обставина дозволить оцінити низку складових суперечностей цієї проблемної ситуації: від технології та виробу до підприємства та галузі.

Подібним до цього є інтегральний життєвий цикл виробу, який запропоновано у міжнародній системі якості продукції ISO 9000 [7].

Структура життєвого циклу виробу за прийнятим підходом Міжнародної організації по стандартизації складається з таких етапів: 1) маркетинг; 2) дослідження та розробки; 3) матеріально-технічне забезпечення; 4) підготовка і розробка виробничих (технологічних) процесів; 5) виробництво; 6) контроль, випробування та дослідження продукції у процесі виробництва і вихідний контроль; 7) упаковка та зберігання готової продукції; 8) реалізація продукції; 9) монтаж і експлуатація; 10) технічна допомога в сервісі та забезпеченні; 11) утилізація після використання.

Зважаючи на категоріально-понятійний апарат стратегічного управління, яке передбачає охоплення значних проміжків часу, пропонується у статті розглянути можливість розвитку концепції життєвого циклу товару з позицій циклічності економічного розвитку. Концептуальна модель приведена на рис. 2.

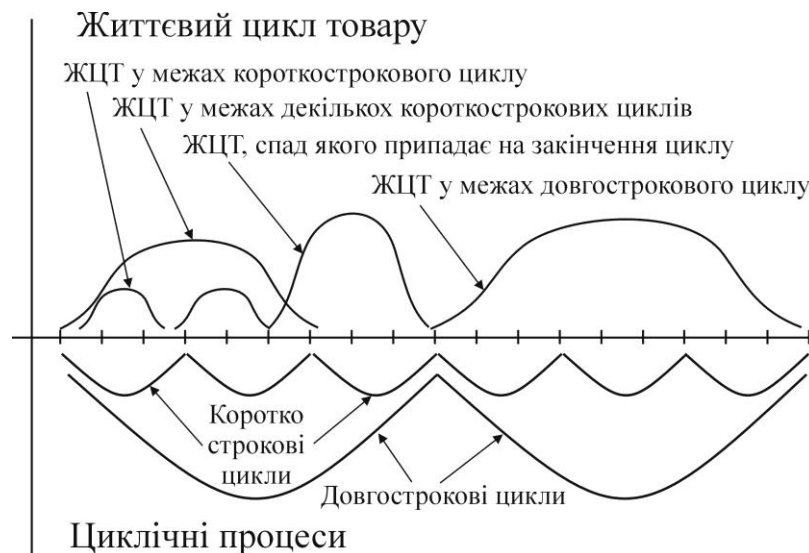

Рис. 2. Концептуальні засади часового перетину періодів циклічних процесів та життєвого циклу товару (розроблено автором)

Приведені концептуальні засади поєднання циклічності розвитку з позицій чергування короткострокових і довгострокових циклів та життєвих циклів товару. Стосовно останнього, то нами виділяються та класифікуються життєві цикли наступним чином: 1) у межах короткострокового циклу; 2) у межах декількох короткострокових циклів; 3) цикл, спад якого припадає на закінчення циклу; 4) у межах довгострокового циклу. Зазначимо, що є можливість комбінувати й інші співвідношення, проте вони не приведені у цій концепції.

При проведенні дослідження теорій, що стосуються концепції життєвого циклу, встановлено, що науковці виділяють від трьох до десяти стадій розвитку підприємства, що відрізняються назвами та змістом. Більш

оптимальним, на нашу думку, є виділення у життєвому циклі підприємства п'яти стадій його розвитку, а саме: зародження, становлення, зростання, зрілість та занепад.

Окреслення стадій життєвого циклу надає вищому керівництву підприємства можливість виявити стратегічні напрями розвитку підприємства та попередити ймовірність настання кризових явищ, зокрема банкрутства. Знання стадії життєвого циклу дозволяє розпізнати критичні точки розвитку підприємства, які вказуватимуть на рівень ризику виникнення негативних наслідків у процесі його виробничо-комерційної діяльності, розробити та впровадити необхідні заходи з реструктуризації.

Проте, зазначене опосередковано стосується підприємств такої галузі, як енергетика, яка є досить консервативною, технології якої досить рідко, а то і впродовж десятків років практично не змінюються. Звичайно, окремі технології так званої альтернативної, нетрадиційної чи «зеленої» енергетики останнім часом досить швидко розвиваються, проте ключові позиції у переважній більшості країн ще на посіли.

У будь-якому випадку енергетика відноситься до стратегічно важливих галузей України. Це обумовлює пріоритетність інноваційного розвитку енергетичного сектору, а це, в свою чергу, актуалізує підвищення рівня енергетичної безпеки України.

У 2013 році в експлуатації на території України знаходяться 539 МВт потужностей електростанцій, які генерують електроенергію тільки з відновлюваних джерел енергії. Цей показник на 50 % перевищує обсяг потужностей, що були введені у 2012 році, що свідчить про позитивну динаміку розвитку саме відновлюваної енергетики. На початок 2014 р. встановлена потужність працюючих по «зеленому» тарифу об'єктів відновлюваної енергетики склала понад 1,2 ГВт. Потужності сонячної енергетики, які працюють за «зеленим» тарифом, зросли за 2013 рік з 0,37 ГВт до 0,75 ГВт, вітроенергетика – з 0,28 ГВт до 0,37 ГВт, біомаса – з 4,2 МВт до 17,2 МВт. До того ж в 2013 році за «зеленим» тарифом розпочали функціонування біогазові електростанції потужністю 6,5 МВт [8].

Енергетика є базовою сферою для функціонування та розвитку підприємств національної економіки, вона відіграє суттєву роль у суспільному житті та має значний вплив на навколишнє середовище. Проте технологічно застаріле обладнання у провідних галузях економіки України, спричиняють високу енергоємність продукції та, відповідно, низький рівень конкурентоспроможності промислових підприємств. Зазначене разом із зовнішньою енергетичною залежністю від енергоносіїв актуалізує питання формування та реалізації стратегії розвитку підприємств енергетики як важливого фактора підвищення рівня енергетичної безпеки та зумовлює необхідність у державній стратегії розвитку енергетики. Зазначене у динаміці слід розглядати з позицій

взаємодії із суб'єктами господарювання на глобальному рівні, що зумовлює постановку перед науковцями дослідження проблемних сфер, які стосуються циклічності розвитку.

У цьому випадку особливої уваги потребує саме такий продукт як «енергія», який є специфічним і досить важко говорити про його життєвий цикл з класичних позицій. Особливо це стосується електроенергії, яка одразу споживається, будучи тільки що виробленою. У такому випадку аналіз циклів має стосуватися, насамперед, обладнання для виробництва та розподілу енергії. У стратегічному аспекті при виникненні та розвитку якихось нововведень, які були б більш ефективнішими, ніж існуючі технології зберігання електроенергії, мова може йти про циклічність розвитку саме технології зберігання (акумулявання).

Висновки. Отже, реалізація положень циклічності у технологічному та в економічному аспектах дасть можливість підвищити енергетичну безпеку України та розвинути конкурентні переваги в інших галузях економіки. Зазначене є можливість реалізувати на засадах розвитку відновлюваної енергетики, яка вже має певні якісні зрушення у рамках виконання Енергетичної стратегії України до 2030 року. Це потребує диверсифікованого енергетичного розвитку з врахуванням циклічності економічних процесів.

Наукова новизна полягає у набутті подальшого розвитку концептуальних засад циклічних процесів у економіці та життєвого циклу виробу з метою можливості дослідження окремих закономірностей у функціонуванні підприємств енергетики, яке, на відміну від існуючих підходів, дає можливість виявити співвідношення економічних циклів в економіці загалом та життєвого циклу виробу, товару, підприємства зокрема.

Практичне значення міститься у можливості для підприємств енергетики здійснити упереджений розвиток тих чи інших технологій альтернативної, нетрадиційної та «зеленої» енергетики з врахуванням життєвого циклу та циклічності розвитку.

Напрямок подальших досліджень: досить важливим є подальший науковий пошук у співвідношенні життєвого циклу та циклічності розвитку у зрізі динаміки процесів, а саме синтезу методики, яка дала б можливість інтегральним показником визначити рівень впливу цього співвідношення на діяльність підприємств енергетичної сфери.

Література:

1. Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком : монографія / за заг. ред. О. А. Біловодської. – Суми : Університетська книга, 2012. – 432 с.
2. Стратегія підприємства: адаптація організацій до впливу світових суспільно-економічних процесів : монографія / [Наливайко А. П., Решетняк Т. І., Євдокимова Н. М. та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. П. Наливайка.] – К. : КНЕУ, 2013. – 454 с.

3. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры: доклады и их обсуждение в Институте экономики / Н. Д. Кондратьев, Д. И. Опарин // М. 1928. – 287 с.
4. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента / И. А. Бланк. – К.: Ника-Центр: Эльга, 2011. – Т. 2. – 688 с.
5. Корягіна С. В. Дослідження розвитку підприємств на стадіях їхнього життєвого циклу / С. В. Корягіна // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2006. – № 4 (554). – С. 24 – 29.
6. Войтко С. В. Управління розвитком наукомістких виробництв : монографія / С. В. Войтко // – К. : ВПІ «Політехніка», 2012. – 280 с.
7. Міжнародна організація по стандартизації [Electronic Resource] – Режим доступу : <http://www.iso.org/iso/home.htm>
8. В Україні вже 1,2 ГВт "альтернативних" енергопотужностей - Держенергоефективності [Electronic Resource] – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2014/02/03/318117>